

OCENE IN POROČILA

Peter Kos, **Leksikon antične numizmatike s poudarkom na prostoru jugovzhodnih Alp in Balkana**. Ljubljana : Narodni muzej Slovenije, 1997. 385 strani.

Leksikon posreduje v več kot 300 geslih temeljno znanje o denarju in denarništvu v časovnem okviru od njegovega pojava v 7. stol. pr.Kr. prek stare Grčije, Rima in zgodnjega srednjega veka do 10. stoletja. Prostorski okvir leksikona je območje mediteranskih civilizacij antike in sosednjih dežel ter deloma njihovih nasledstvenih civilizacijskih tvorb pretežno v evropskem okviru (Bizanc, germanske državne tvorbe ob zatonu antike in v zgodnjem srednjem veku, zaradi tega prostorskega okvira je opuščena predstavitev Perzije in arabskega sveta). Po obsegu je dobra tretjina ali slaba polovica knjige namenjena občemu razvoju denarništvu v antiki ter metodi sodobne numizmatične vede. Vsako geslo je sestavljeno iz koncizno napisanega teksta in ustreznih ilustracij (ponavadi reprodukcije novcev, ponekod tudi tabele, grafikoni, sheme in risarske rekonstrukcije), na koncu pa je dodana glavna literatura. Leksikon prinaša zelo izčrpno sliko denarništvu v antiki in zgodnjem srednjem veku vobče, ki temelji na širokem izboru snovi, v primeru vzhodnoalpskega, podonavskega in balkanskega prostora v antični dobi pa je predstavljeno kovanje denarja v celoti, tako da gre v tem primeru za znanstveno zasnovan leksikon z ambicijo kompletnosti. Naj najprej kratko predstavimo glavne sestavne dele leksikona po njegovih tematskih sklopih.

Veliko skupino predstavljajo temeljna gesla o denarništvu v antiki, ki so splošne narave in posredujejo osnovno znanje numizmatike. Od teh naj navedemo npr. gesla o prvotnih oblikah denarja kot npr.: Pojav denarja, Predmonetarne oblike denarja (t.i. 'Ramo secco'), Orodni denar, Naturalni denar, Nakitni denar, Palice, Aes grave, Aes rude, Aes signatum. Vrsta gesel se nanaša na nastanek in razvoj denarnega obtoka in delovanje denarnega tržišča (npr. gesla: Denarni obtok, Denarne reforme, Denarni sistem, Bančništvo, Bankir, Menjalnice, Emisija, Inflacija, Psevdo-denarne oblike, Finančna uprava, Kovanje denarja, Kovna pravica, Kovnica, Pretok denarja, Avtonomno kovanje, Psevdoavtonomni novci). Cela vrsta gesel nam razloži različne tipe novcev od sorazmerno pregledne Grčije (gesla Drahma, Didrahma, Stater, Tetradrahma, Talent, Mina) do v tem oziru zelo zapletenega Rima s celo množico denarnih enot v dostikrat zapletenih medsebojnih razmerjih; za republikansko dobo npr. gesla: As, Bes, Funt, Dupondij, Semis, Triens, Uncia, Semiuncia, Denarij, Tressis, Kvadrans, Sekstans, Kvadrigrat; za cesarsko dobo gesla: Antoninijan, Radiat, Cistofor, Centenional, Solid, Semissis, Tremissis, Miliarensis, Argentus, Nummus, Majorina, Siliqua, Folis, Rudniški novci (metalla), Limes falsum, Subferat itd. Vrsta gesel obravnava pojave, ki so povezani z denarjem (npr. gesla Falzifikati, Prekovanje, Polovičenje, Ponarejanje denarja), dalje pojavne oblike, ki so na meji denarja (npr. Kontornijati, Pseudokontornijati, Medaljoni, Tesere, Spintrije, Imitacije, Exagium), ter temeljne pojme, ki so povezani s samo tehniko in tehnologijo kovanja (npr. Pečat, Novčna mera, Surovec, Vtiski, Legende, Vezava pečatov, Primerjava pečatov, Priznak kovnice, Inkuzni novci, Hibridni novci, Kontramarka, Demonetizacija, Prekovanje, Ikonografija, Grafiti), z njegovo organizacijo (npr. gesli Tresviri monetales in Comes sacrarum largitionum) ali s politično vsebino kovanja (npr. Propaganda na novcih, Abolitio nominis = Damnatio memoriae). Vsa ta gesla posredujejo temeljno znanje o denarju in denarništvu kot pojavu antične civilizacije. Obsežno geslo Kovnica prinaša prikaz ureditve in delovanja tega sektorja rimske države, nato pa v kronološkem zaporedju seznam kovnic zgodnjega cesarstva, poznoantične dobe in Bizanca (do 9. stol.).

Avtor je po pravici posvetil dosti prostora predstavitvi moderne numizmatične vede. Na tem področju se je med nepoznavalci ali slabimi poznavalci numizmatike, ki se ukvarjajo s sorodnimi vedami (zgodovinarji različnih tematskih usmeritev, epigrafiki, arheologi), marsikdaj uveljavilo več napačnih predstav: po eni strani se od numizmatike pričakuje preveč (zanesljiva datacija vojaških in političnih dogodkov, velikopotezni sklepi o gospodarstvu antične države in družbe itd.), po drugi strani pa se premalo upošteva tiste vidike raziskav, pri katerih edino numizmatika lahko da kolikor toliko zanesljive rezultate in celo rekonstrukcije pomembnih vojaško-političnih dogodkov, ki se v pisanih virih sploh ne omenjajo. Med gesli o moderni numizmatiki in vprašanju njene uporabe pri raziskovanju antike naj opozorimo na naslednja: Analiza kovin, Analiza tež, Datacija novca, Dokumentiranje novčnih najdb, Določitev novca, t.i. Greshamov zakon, Kvalitativne analize, Kvantitativne analize, Metode antične numizmatike, Metrologija, Pomen novčnih najdb, Ohranjenost novca, Pomen denarja, Relativna kronologija, Statistika v numizmatiki, Računalništvo v numizmatiki, Tipologija, Zamudni faktor, Zakladna najdba, o zgodovini vede same gesli Numizmatika in Numizmatični kabinet). Posebej naj izpostavimo zelo obsežno geslo Interpretacija novčnih

najdb, v katerem je avtor opozoril na glavna vprašanja vključevanja rezultatov numizmatične vede v zgodovinske in arheološke raziskave. Opozoril je tudi na pasti, ki prežijo na premalo previdnega ali premalo večšega raziskovalca in ga pripeljejo do sicer navidezno pravih, v resnici pa popolnoma napačnih in neuporabnih zaključkov (isto snov je avtor v razširjeni obliki predstavil v razpravi: Interpretacija antičnih novčnih najdb. Metodologija – njene možnosti in pasti, *Arheološki vestnik* 48, 1997, 97–115).

Po obsegu dobra polovica, po številu gesel pa okrog dve tretjini leksikalnih enot se nanaša na predstavitev konkretnih kovnic ali denarništva pri posameznih ljudstvih in v posameznih državnih tvorbah. Omenimo naj vrsto grških kovnic, pri katerih je avtor podal le reprezentativen izbor, v katerem nastopajo predvsem kovnice v bližini makedonskega, traškega in ilirskega območja, ki so vplivale na kovanje pri sosednjih ljudstvih (npr. Abdera, Amphipolis, Thasos, Apollonia (v Iliriku), Dyrrhachium itd.). Pri prikazu rimskih državnih kovnic podaja avtor kompletno sliko državnega kovanja, pri čemer so za naš prostor s sosedstvom morda najbolj pomembna naslednja gesla: Aquileia, Siscia, Salona, Sirmium, Viminacium, Serdica, Thessalonike, Ravenna, Ticinum, Roma, Lugdunum, Arelate, Treveri, Constantinopolis, Carthago, Alexandria. Pri provincialnih kovanjih je predstavljen širši izbor, pač po pomenu tega kovanja tudi z ozirom na vzhodnoalpski, podonavski in balkanski prostor (npr. gesla Dacia, Makedonija, Trakija, Spodnja Mezija, Zgornja Mezija, od drugih področij rimskega cesarstva gesla Provincialni kovi, Mestni kovi in Hispanski novci).

Kot je bilo že uvodoma omenjeno, je avtor podal zelo izčrpno sliko kovanja ljudstev in v večini primerov plemenskih državnih tvorb v zgodnji zgodovinski dobi. To kovanje je bilo ponekod bolj izvirno, t.j. bolj ali manj neodvisno od grških ali rimskih vzorov (npr. gesla Etruščani, Veneti, Iberski novci, Kartaginski novci, Numidski novci), drugod pa je bilo pod izrazitim grškim in kasneje rimskim vplivom. Zelo izčrpno je predstavljeno kovanje plemenskih državnih tvorb v balkansko-podonavskem prostoru. Med temi izstopajo po raznolikosti kovanja Iliri. Glavna gesla iz tega področja so naslednja: Grško-ilirski novci (s podrobno predstavitvijo kovanja grških kolonij v srednji Dalmaciji v posebnih geslih), Skodra, Lissos, Rhizon, Gentij, Balaj, Damastion, Daorsi, Pelagia, Daparrja, Darado, Srednjbalkanska plemena v predrimskem obdobju, Labeati, Japodi, Mezeji, Amantia itd.), v njihovem sosedstvu Epirci (temeljno geslo Epir), Peonijci v današnji Republiki Makedoniji (temeljno geslo Peonia) in Makedonci (temeljno geslo Makedonija). Izčrpno je predstavljeno kovanje vzhodnoalpskih in podonavskih Keltov (gl. gesla: Noriki, Tavriski, Boji, Skordiski, Eraviski) ter kovanje na območju Getov in Dačanov ob spodnji Donavi (gesla Geto-Daki, Bastarni) ter Tračanov med spodnjo Donavo in Egejskim morjem v sosedstvu grškega in makedonskega sveta (Trakija, Trako-makedonska plemena).

Za zgodovino pozne antike in zgodnjega srednjega veka so posebej važna gesla o kovanju pri germanskih in drugih ljudstvih na evropskih tleh in posebej v podonavsko-balkanskem prostoru. O kovanju v germanskih plemenskih državah gl. zlasti gesla Gepidi, Vandali, Langobardi, Vzhodni Goti, za frankovsko državo od 6. do 9. stol. gesli Merovingi in Karolingi. Pomembno mesto je zavzemalo v tem času kovanje bizantinskega cesarstva (gl. Bizantinski denarni sistem), ki so ga v 7. stol. v šibki meri in očitno v majhnih emisijah posnemali Avari. Avtor po pravici zavrača neprepričljivo hipotezo W. Hahna, po kateri naj bi v 7. stol. bizantinske kove imitirali tudi Slovani.

Leksikon zaključuje seznam vladarjev posameznih obdobij in monarhično urejenih državnih tvorb (od stare Makedonije do Makedonske dinastije v Bizancu 9. in 10. stol.), ki služi kot pripomoček za hitro in zanesljivo kronološko orientacijo.

Kosov *Leksikon antične numizmatike* je sad dolgotrajnega dela, zrelega znanja in ustreznih pedagoških izkušenj. Publikacija je v našem prostoru edinstvena. Vse pohvale je vredna njena tehnična in estetska dognanost. Delo temelji na obsežnem znanju, ki si ga je avtor pridobil z intenzivnim študijem (predvsem) keltskih, rimskih in zgodnjih germanskih novcev. Tem raziskavam se posveča že več kot dve desetletji, saj nosi njegova prva monografija *Keltski novci Slovenije* letnico izida 1977. Leksikalni priročnik, ki je obenem univerzitetni učbenik, omogoča in spodbuja ambiciozno naravnano študij in upamo le, da bo med študenti našel dovolj vrednih uporabnikov. Med tistimi, ki se ukvarjamo z antični numizmatiki sorodnimi vedami, bo priročnik gotovo naletel na dober odziv. Poudarek pri vsebini priročnika je na predstavitvi denarja, ki se je pojavljal v našem prostoru in v njegovem širšem sosedstvu, tako da leksikon vsakomur omogoča zanesljivo orientacijo pri vsaki doseganji (in v prihodnosti pričakovani) denarni najdbi. Zgodovinar katerekoli področne usmeritve, arheolog ali epigrafik, se mora opirati na rezultate numizmatične vede, ki včasih resda osvetli samo detajle, vendar pa spet drugi vodi do novih spoznanj temeljnega pomena. Leksikon, ki prinaša bazično literaturo in vsebuje vrsto važnih problemsko napisanih gesel širšega historičnega pomena, bo služil za koristno in zanesljivo informacijo, poleg tega pa bo, kot upam, pripomogel k preseganju včasih površnih in klišejskih predstav o tem, kaj je numizmatika in kakšna je njena vloga v raziskovanju stare zgodovine.